

Za vseučilišče v Ljubljani.

Spisal A. Aškerc.

Vprašanje o ustanovitvi ljubljanskega vseučilišča je stopilo meseca novembra kar mahoma v aktualno stanje. Kakor vedo naši čitatelji, je to vprašanje že staro; pretresovalo se je že pred 50 leti, a od tistih dob se je vseučilišče v Ljubljani zahtevalo večkrat z večjo ali manjšo spretnostjo. V novejšem času je epohalnega pomena sklep deželnega zbora kranjskega iz leta 1898., ki poziva vlado, naj ustanovi čimprej mogoče za Slovence nujno potrebno univerzo v Ljubljani. Obenem se je takrat zavezala dežela Kranjska, da hoče k ustanovitvi vseučilišča prispevati z 250.000 goldinarji. Občinski svet ljubljanski pa je v isti namen votiral 50.000 gld. Istega leta, 1898., je predložil naš poslanec dr. Ferjančič v imenu slovenskega naroda v parlamentu peticijo, v kateri se je vprašanje o ljubljanski univerzi temeljito pojasnjevalo in se zahtevala nujna rešitev tega kulturnega vprašanja.

Zgodovinska gluhost vladnih krogov napram narodnokulturnim željam in potrebam našega naroda sploh, vsenemško gibanje in znana anarhija v dunajskem parlamentu v zadnjih dveh letih na eni strani, na drugi strani pa slovenska politična dekadenca so zakrivili, da je tudi vprašanje o ljubljanski univerzi ležalo pokopano v prašnih arhivih dunajskih . . . Naše javno življenje je bila napadla znana slovenska bolezen letargija, ki se nas loti vsakikrat po dnevih velikega navdušenja, kakor pride zaspani maček po šumnem pirovanju. V državnem zboru se je govorilo de omnibus rebus et quibusdam aliis, samo ne o vitalnih kulturnih vprašanjih našega popolnoma zanemarnjenega naroda. Kdo ve kako dolgo bi bila še naša javnost čakala predmeta, o katerem je truda vredno premišljati in govoriti, in kdo ve kako dolgo bi bili mi vsi še dremali, da nas niso zbudili — Italijani in Nemci.

Hvala jim za to!

*

Italijanskemu profesorju na vseučilišču v Inomostu nemški študenti niso pustili predavati v italijanskem jeziku. Vsled tega so nastali tam znani nemiri, in italijanski poslanci tirolski so podali v državnem zboru interpelacijo. Primorski in tirolski Lahji so zagnali velikanski krik, in mestni zastop tržaški je sklenil, zahtevati itali-

jansko vseučilišče v Trstu. Naučni minister Hartel je takoj priskočil »zatiranim« Italijanom na pomoč s tem, da je italijanskim poslancem obljubil, da se ustreže pritožbam italijanskega prebivalstva, oziroma zahtevi po italijanskem vseučilišču.

Naklonjenost dunajske vlade našim Italijanom ni mogla nikogar iznenaditi. Mi Slovenci tudi v principu ne bi protestovali proti italijanski univerzi, ker stojimo na stališču absolutne ravnopravnosti, zajamčene vsem avstrijskim narodom. Ali dočim imajo avstrijski Lahi svoje ljudske in srednje šole in smejo v Inomostu, v Gradcu in na Dunaju delati njihovi vseučiliški dijaki svoje izpite v svojem materinem jeziku, mi Slovenci nimamo svojih ljudskih šol niti tam, kjer bi jih — kakor n. pr. v Trstu — morali imeti. In srednje šole slovenske še do letos nimamo nobene!

Dejstvo, da si je upal naučni minister Lahom obljubiti univerzo, dočim se nam niti ljudske in srednje šole ne ustanove, je moralo predramiti zadnjega slovenskega zaspanca. In res se je dvignil ves slovenski narod kakor eden mož, da zahteva na podlagi osnovnih zakonov zajamčene mu ravnopravnosti svoje vseučilišče v Ljubljani.

Kakor vsekdar, je bila naša akademijska mladina prva na mestu in prva je planila v duševni boj za naše pravice. Skoro ob istem času so se zbrali slovenski vseučiliščniki v Gradcu in na Dunaju in imeli posvetovanja zastran jugoslovanske univerze v Ljubljani. Pri tej priliki se je tudi pokazalo, da kri ni voda, in da slovenska vzajemnost vendarle ni samo puhla fraza: kakor v Gradcu tako so na Dunaju složno podpirali vsi drugi slovanski dijaki naše slovenske dijake in ž njimi vred govorili za ljubljansko vseučilišče, ki bode alma mater ne samo Slovincem, nego tudi vsem drugim Slovanom, ako bodo hoteli študirati na njej.

Ne moremo ponavljati vseh manifestacij, ki so se vršile skoro po vsej Avstriji med slovensko in drugo slovansko akademijsko mladino dosedaj v prilog ljubljanskemu vseučilišču, saj je vse to znano že iz naših političkih dnevnikov. Omenjamo samo, da se je vršil dne 7. novembra velik shod vseh jugoslovanskih akademikov v Gradcu, kjer so imeli glavno besedo naši akademiki: Vidovič, Polec in Kukovec. Na Dunaju pa so priredili slovenski vseučiliščniki v ta namen dne 8. novembra shod vseh slovanskih dijakov. Udeležilo se je te sijajne manifestacije nad 1200 akademikov in okolo 30 poslancev. Zborovanje je otvoril z dobro premišljenim in navdušenim govorom stud. phil. in pisatelj Prijatelj. Govorili so pa tudi zastopniki

drugih slovanskih narodov. Zborovalci so naposled sestavili zastran ljubljanskega vseučilišča spomenico in jo izročili rektorju, da jo predloži vladi. Ta dokument zasluži, da ga ponatisnemo¹⁾ in perpetuam memoriam. Glasi se tako:

»Z ozirom na to, da se avstrijske vlade in v najnovejšem času tudi eksclenca ministrski predsednik pl. Körber kažejo pripravljene, ugoditi zahtevam italijanskega naroda in italijanske delegacije glede italijanske univerze v toliko, da so se odvijali paralelni italijanski kurzi v Inomostu in v Gradcu, dočim so se mnogoštevilnim avstrijskim Jugoslovanom že obstoječi kurzi odvezemali (juridični kurzi v Gradcu in Ljubljani l. 1848.), dalje z ozirom na to, da se avstrijske vlade skupnim zahtevam jugoslovanskih narodov po navadi niti odzvale niso, čutimo dolžnost, podati sledečo spomenico:

Mi, slovenski, hrvatski in srbski visokošolci dunajske univerze iz Dalmacije, Primorske, Kranjske, Štajerske in Koroške zahtevamo od vlade:

a) da se ustanovi v Ljubljani slovenska univerza;

b) da se prizna veljavnost izpitov na vseh fakultetah na univerzi v Zagrebu za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru na Dunaju.

Mi zahtevamo to iz sledečih upravičenih razlogov:

1. Nas je Jugoslovanov v tostranski državni polovici nad 2 milijona, katera množica je upravičena, zahtevati zase kulturno središče.

2. Nam ne dopušča naš narodni ponos, da bi na ces. kr. univerzah, kjer bi nam, kakor vsem slušateljem, morala biti zajamčena enakopravnost, vedno in povsodi igrali ulogo manj vrednih gostov, kakor nas za take smatrajo in z nami ravnajo nemški vseučiliščniki.

3. Ne moremo prenašati, da se nas, kadar javno zahtevamo zajamčenje enakopravnosti, z brahijalno silo iztira z »nemških« — kakor to poudarja nemško visokošolstvo — akademičnih tal vseučiliške avle.

4. Čutimo ob vsaki taki priliki, da poklicani faktorji ne store ni enega koraka v obrambo mednarodnih pravic nas jugoslovanskih vseučiliščnikov.

5. So vsi pripomočki k temeljiti izobrazbi, natančnemu poučevanju ved, kakor seminarji, razni instisuti itd. v rokah narodnosti, ki nam Jugoslovanom nikakor ni naklonjena.

6. Smo v tujem mestu, daleč od svoje domovine, popolnoma izolirani. Kot Slovanom nam je pri sedanjih ostrih nasprotstvih zaprta pot v vsako družbo, in prebivalstvo samo nam je pri vedno bolj postrujočih se razmerah vedno bolj neprijazno, kar smatramo mi kot posledico fanatizma nemškega visokošolstva, ki nas proglašča za manj vredne goste.

7. Zabranjuje velika razdalja med našo domovino, osobito Dalmacijo, in med vseučiliščnimi mesti in iz tega izvirajoča negotovost eksistence velikemu številu jugoslovanskega dijaštva nadaljno izobrazbo na kakšnem vseučilišču.

8. Nam je ležeč na srcu tudi materijalni blagor naših narodov na jugu države, in ne moremo mirno gledati, kako se neizmerna množina denarja iz naših revnih krajev, kjer se šele dviga gospodarsko blagostanje, nosi v kraje, kjer v veliki meri cveteta industrija in promet. Na srcu pa nam je tudi, da učimo narod, česa mu treba za povzdigo materijalnega stanja, in uvidevamo, da to moremo le, ako smo v njegovi sredi ali vsaj v njegovi bližini.

¹⁾ Iz »Slovenskega Naroda« z dne 9. novembra.

9. Ni to želja samo nas vseučiliščnikov, zastopnikov treh jugoslovanskih avstrijskih narodnosti, ampak mi izražamo s tem željo ljudstva samega, ki želi, da se njegova mladina izobražuj na svojih tleh, v neposredni dotiki z njim samim, ki želi, da tudi ono uživa vsaj nekaj po državnem zakoniku mu z jamčene enakopravnosti in zahteva zato popolnoma konsekventno svojih šol.

10. Nas je naposled zadostno število dijakov jugoslovanskih iz tostransko državne polovice, ki bi lahko vzdrževali takšno univerzo, in prepričani smo, da se z ustanovitvijo univerze v Ljubljani število dijaštva še vsaj podvoji.

Da se tej upravičeni zahtevi jugoslovanskih narodov kolikor možno hitro ugoti, pričakujemo od visoke vlade, da podpira ustanovitev univerze po primeru dežele Kranjske in občine ljubljanske, ki prispevata od leta 1898. za ustanovitev univerze z letnimi 100.000, oziroma 20.000 K.

Na Dunaju, 8. novembra 1901.

P r o t e s t

zoper spomenico italijanskih visokošolcev se glasi:

Italijanski visokošolci dunajske univerze so izročili dne 31. oktobra 1901 njega magnificenci rektorju spomenico, kjer utemeljujejo potrebo italijanske univerze v Trstu s tem, da imenujejo primorske avstrijske provincije italijanske.

Ker ta trditev ne odgovarja resnici, smatramo slovenski, hrvaški in srbski visokošolci, katerih narod naseljuje ogromno večino imenovanih provincij, za svojo narodno dolžnost, da proti takim javnim trditvam javno in slovesno protestiramo, pozivajoč našo deligacijo in pred vsem interesirane občine, da odločno protestirajo na pristojnih mestih, ako bi hotela vlada na podlagi takih, resničnim razmeram ne odgovarjajočih izjav delati priprave za ustanovitev italijanske univerze v Trstu.

Italijani žive v Avstriji kompaktno kot deželno prebivalstvo samo v pokneženi grofiji Gradiški in v južni Tirolski, kjer bi edino mogla biti umestna italijanska univerza. V Primorski (Istra, Trst, Goriško in Gradiška) štejejo Slovani po ljudskem štetju z dne 31. decembra 1890 ¹⁾ (po občevalnem jeziku!) 348.280 duš, Italijani 294.580 duš, v Dalmaciji po istem ljudskem štetju Slovani 501.307 duš, Italijani pa 16.000 duš; torej skupno štejejo Slovani v teh provincijah 849.587 duš, Italijani 310.580 duš.

Italijanska univerza v prevesno slovanskih provincijah bi bila torej za Slovane provokacija, ki bi vzbudila v prebivalstvu najvišji in upravičeni odpor.

Na Dunaju, 8. novembra.«

*

Dne 10. novembra je imel občinski svet ljubljanski izredno javno sejo, v kateri se je pečal samo z vprašanjem o ljubljanskem vseučilišču in o znani obljubi naučnega ministra Hartla zastran italijanske univerze. Župan g. Hribar je v daljšem energičnem nagovoru poudarjal velikansko kulturno-politično važnost ljubljanskega vse-

¹⁾ To je naravno ljudsko štetje, katero je vodila Italijanom prijazna vlada. Rezultati ljudskega štetja z dne 31. decembra 1900 nam v naglici niso bili pristopni.

učilišča in vseh ž njim spojenih današnjih vprašanj ter je potem stavil naslednje predloge, ki so bili soglasno sprejeti:

I. Glede na izjavo, katero je Njegova ekscelenca gospod naučni minister v zadevi laških vseučiliščnih predavanj podal v zbornici poslancev, izreka občinski svet ljubljanski, da ima številnejši slovenski, hrvaški in srbski narod, ako ne večje, vsaj enako pravico do vseučiliščnih predavanj v svojem jeziku kakor italijanski narod.

II. Ker glede na narodnostne in politične razmere v državi ni pričakovati, da bi se taka predavanja vpeljati mogla na graškem ali dunajskem vseučilišču, morajo se te pravice uveljaviti le z ustanovitvijo vseučilišča v Ljubljani.

III. C. kr. učna uprava se naprosi, da takoj stori vse potrebne priprave za ustanovitev takega vseučilišča.

IV. Izvoli se odposlanstvo treh članov občinskega sveta, ki naj to prošnjo osebno izroči gospodu naučnemu ministru in na Dunaju tudi sicer stori vse korake, ki bi utegnili privedi kar najhitreje do zaželenega cilja.

V. Državnemu zboru odpošlje se utemeljena prošnja za ustanovitev vseučilišča v Ljubljani.

Predlogi županovi so bili z burnimi dobroklici pozdravljeni ter pri glasovanju soglasno sprejeti. V deputacijo, ki pojde v kratkem na Dunaj, so bili soglasno izvoljeni: župan Hribar, podžupan dr. vitez Bleiweis-Trsteniški in dr. Majaron!

Še nekoliko kronike!

Dne 11. novembra se je vršil na češki tehniki v zlati Pragi velikanski shod vseh slovanskih slušateljev. Na razgovoru sta bili češka univerza na Moravskem in slovenska v Ljubljani. Shoda se je udeležilo nad 3000 oseb. Navzočnih je bilo veliko znanih čeških profesorjev, a predsedoval je sam prorektor Hraský, ki je nagovoril navzočne v slovenskem in v češkem jeziku. Na koncu zborovanja se je sprejela ta-le

Resolucija.

»Mi akademiki češki, slovenski, hrvaški in srbski, zbrani na vsedijaškem shodu na češki tehniki dne 11. novembra 1901, pozivljemo nujno parlamentarne klube slovanske, da bi se znova z vso energijo kar najhitreje zavzeli za ustanovitev slovenskih srednjih šol, visoke slovenske šole v Ljubljani in druge univerze v Brnu.

Dalje zahtevamo reciprociteto za izpite, napravljene na hrvaški kraljevi univerzi v Zagrebu.

Z izpolnitvijo teh zahtev naj bi se deloma odstranila krivda, katero trpijo narodi slovanski v tej državi glede šolstva, čeravno jim že član 19. osnovnega zakona jamči zadostno varstvo narodnih šol.

Slovansko dijaštvo, zbrano na tem shodu, poudarja s tem samo opravičeno potrebo ter zahteva samo to, kar je že njegovo stara pravica in kar je pogoj življenja vsakega naroda.«

Dne 12. novembra so podali v seji poslanske zbornice vsi trije jugoslovanski klubi nujen predlog glede ustanovitve jugoslovanske univerze v Ljubljani.

Dne 16. novembra pa so priredili zagrebški vseučiliščniki za jugoslovansko vseučilišče v Ljubljani mnogobrojno obiskan meeting, na katerem so Hrvati, Srbi in Bolgari v bratovski slogi enoglasno govorili za nas Slovence. Niti konfesija niti vera ni bila zapreka lepemu soglasju, ko je šlo za obrambo pariije Slovenca. Katoliški Hrvat, pravoslavna Srb in Bolgar ter muslimanski Bošnjak-Hercegovec — vsi so bili za nas! Temu znamenitemu zborovanju predsedoval je sam rektor dr. Vrbanić, ki je dijaštvu čestital na tej manifestaciji.

Da bode kronika kolikor možno popolna, dostavljamo, da je občinski svet ljubljanski pozval vse slovenske občine, da naj pošiljajo nemudoma svoje peticije na državni zbor za univerzo v Ljubljani. Podobno okrožnico našim občinam so razposlali naši akademiki v Gradcu in na Dunaju.

*

Agitacija za vseučilišče v Ljubljani je najveselejši dogodek naše zgodovine v prvem letu novega stoletja. To agitacijo so započeli naši slovenski vseučiliščniki in dokazali s tem, da živi v njih živa narodna zavest, in da globoko čutijo krivice, ki se gode našemu narodu na polju narodne izobrazbe. To nam daje upanje, da naš narod, ki ima takšno izobrazeno mladino, še ni izgubljen, saj ga bodo skoro vodili novi navdušeni rodoljubi. —

Agitacija za ljubljansko univerzo je pokazala, da nasprotstva med slovenskimi strankami niso tolika, da bi se in *necessariis* ne mogle boriti za eden in isti smoter: za kulturni napredek narodov. Liberalci in klerikalci so pri enem in istem zborovanju skupno in složno glasovali za ljubljansko višjo šolo.

Agitacija za naše vseučilišče je dokazala pred vsem svetom dejansko slovansko vzajemnost, v katero že marsikak neveren Tomaž ni hotel več verovati. Ponavljamo: kri ni voda in slovanstvo ni samo filološki pojem! Smelo trdimo, da se izza 1848. leta še ni nikdar tako sijajno pokazala sorodna vez med slovanskimi plemeni kakor baš ob manifestacijah za ljubljansko vseučilišče.

Agitacija za to vseučilišče je pokazala, da uživamo Slovenci prave simpatije pri vseh Slovanih na jugu in na severu, pri Hrvatih, Srbih, Bolgarih, Čehih, Rusinih in tudi pri Poljakihi. To je za nas neprecenljive vrednosti, in naš narod ne sme tega dejstva nikdar pozabiti.

Gorje mu, kdor je sam, a kdor ima močne zaveznike, temu se ni treba bati!

Akcija za ljubljansko vseučilišče je šele začeta, ta akcija se mora nadaljevati tako dolgo, dokler se naš ideal ne uresniči.

Bodoče ljubljansko vseučilišče ne bode utrjalo slovenskega seperatizma in ne bode povečavalo prepada med slovenstvom in srbo-hrvatstvom, nego bode le nov most med najbližjima si jugoslovanskima plemenoma. V plemeniti duševni konkurenci z zagrebškim vseučiliščem bode ljubljanska univerza samo pomagala povzdigovati kulturni nivo Jugoslovanov. Tako si mislimo mi bodočo ljubljansko višjo šolo, na kateri se bode predavalo tudi v srbo-hrvatskem jeziku.

Pot do našega ideala je še dolga in posuta s trnjem. Treba bode največje naše energije, da si priborimo zmago. Res je sicer, da nas je po številu več nego avstrijskih Lahov. Ali kdo ne ve, da materialno število samo še ne odločuje! Avstrijski Lahi so samo del naroda združenega v Italiji, ki se ponaša s svojo »avita cultura«. Ta Italija je spojena z našo vlado v politični trozvezi, in vsemu svetu je znano, da je vsled te zunanje politične konstelacije Italija močna zaščitnica avstrijskih Italijanov — kakor je Nemčija zaščitnica avstrijskih Nemcev. Mi Slovenci pa nimamo zunaj avstrijskih mej nobenega branitelja, nobenega zaveznika, nobenega pomočnika! Naši zavezniki so avstrijski Slovani; s svojimi krasnimi manifestacijami so ravnokar dokazali, da se nanje smemo zanašati, in to nam daje poguma. Italijani imajo pred nami tudi to prednost, da so energičnejši, temperamentnejši in — recimo naravnost! — arogantnejši. Zgodovina uči, da je samo tisti narod kdaj kaj dosegel, ki so se ga oblastniki bali, ki jim je imponoval; skromna in tiha ljudstva pa so igrala še vsekdar ulogo — sužnjev.

V prvi vrsti so poklicani naši državni poslanci, da z združenimi močmi delujejo složno vsi za eden in isti smoter. Kujmo železo, dokler je žareče! Izginiti mora iz našega javnega življenja vsaka malodušnost, blaziranost, pasivnost in apatija, češ, da smo premajhni za višje cilje!

»Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe viru,
a malým ten, kdo zná jen malý cíl«

pravi češki pesnik Svatopluk Čech.

